Ignacy Czerwiński

Przewodnik testatora, czyli ważne uwagi z dwóch części złożone: jak i o czym testamenta pisać się powinny?*

Do czytelnika

To dzieło, które bierze tytuł *Przewodnik testatora*, powinno się tym wszystkim podobać, którzy bez zostawienia porządnej woli swojej, tak względem majątku, jako też względem jestestw sobie miłych lub dla których serce swoje za dług pamięci poświęcają, z tego ustąpić nie chcą świata.

Prawa dawne nie mogły nas do porządnego pisania testamentów przyzwyczaić; wiadomo każdemu, jakie powody stały się poznania testamentów zawiązką i jakie przyczyny ograniczenie onych zrzędziły były w prawie krajowym.

Cała w dyspozycji ostatniej woli na tym zasadzała się wolność, że rzecz ruchoma i gotowe pieniądze mogły być odstąpione, ale cokolwiek dóbr się tyczyło i co na nie wносиło ciężaru, to wszystko ważnym nie było.

Takowa dyspozycja nieprzyzwoite imię testamentu otrzymywała, gdy w rzeczy samej rodzaj onej do nazwiska kodycylla należał.

Kto miał nadto rzeczy ruchomych i pieniędzy gotowych, prawie nic z tego naturalnym nie zostawało się następcom. Odbływały się z nich tylko głośne pogrzeby; z resztą żona, familia, słudzy i przyjaciele chowali cieleka mało sobie po śmierci znanego. Czekał on wieku nadto podeszłego albo ciężkiej choroby, aby wolę swoją (z)doprawdy równie zrobił słabą.

Takowy moment ani mu dobrych podać mógł myśli, ani też zdolny był na takie natrafić środki, które by zaświadczyły, iż miał rozsądek i że nikt do prowadzenia ręki lub do przełożenia rad uszom jego nie stawał się pomocnikiem.

* Fragmenty uwspółcześnione oparto na wydaniu: Ignacy Lubicz Czerwiński, *Przewodnik testatora czyli ważne uwagi z dwóch części złożone: Jak? i o czym? testamenta pisać się powinny*, Lwów 1810, s. I–XIV, 49–53, 151–154. Zachowano wyróżnienia autora. Rękopis znajduje się w Bibliotece Zakładu Ossolińskich we Wrocławiu — I. Czerwiński, *Przewodnik testatora czyli ważne uwagi dotyczące się potrzebnej wiadomości, o czym y iak testamenta pisać się powinny*, 1803, rkps, Biblioteka Zakładu Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 2839/I, 276 ss.

Dziś inne wcale mamy prawo o testamentach, w nim jest człowiek najwolniejszy i można mówić, że jest Panem po śmierci swojej tak długo, jak siebie w tym akcie krótkiej lub dłuższej chwały rozumu i cnotliwych dyspozycji zostawić umie.

Atoli lat kilka minęło po prawie, a jeszcze widzimy, że testamenta tutejszego kraju ani do formy przyzwoitej nie przyszły, ani też wie kto, o czym ma pisać testament; przyczyna być może i stąd, że wiele jest ludzi tak nieprzyzwoitego uprzedzenia, iż nie chcą ustaw cywilnych za to samo czytać, iż są prawami.

Tak ważny interes i na którym całe szczęście, spokojność i całe dobro pozostałych przy życiu jestestw zawisły, wzbudził we mnie chęć przełożenia swych myśli, aby testator łatwiejszą w sobie znaleźć mógł drogę ku dokończeniu życia swego czynów; w tym tedy dziele dwie zamykają się części; w pierwszej przypomniane jest tylko prawo, z którego człowiek odbiera moc i informację ku zostawieniu swojej ostatniej porządnej woli; w drugiej części jest ojciec, matka i obywatel jakiegokolwiek stanu z[e] swym testamentem wystawiony; obowiązek w nich dla dzieci, sług i przyjaciół są na pamięć przywiedzione, uwagi do wszelkich wypadków przydane i na końcu formy testamentowe położone.

Wprowadzony jest do tego wszystkiego sam tylko człowiek dobry i cnotliwy; nie znajdzie się przeto w tym testamencie ani gniew, ani zawziętość; forma wydziedziczenia zupełnie zamilczona, kto bowiem tego gatunku namiętności nie posiada, na ten czas onych nie zna sztuki, owszem, źle by było nie radzić, aby umierający człowiek samo tylko najczystsze serce w swym złożył grobie.

Nie można więc wątpić, aby przy tej nauce o testamentach nie wzniosły się dusze przezorne, które nie chcąc pomimo własnej woli w swych testamentach błędzić, przyjmą łaskawie niniejsze dzieło.

Część pierwsza

Jak, czyli w jakiej formalności i nakazu prawa pisać się powinny testamenta?

Treść rozdziałów pierwszej części:

Rozdział I

Uwagi nad potrzebą wczesnego namysłu względem ostatniej woli dyspozycji

Rozdział II

O istotnym znaczeniu imienia testamentu

Rozdział III

Kto ma moc albo nie ma czynienia testamentu

Rozdział IV

O formalnościach, które w testamentach koniecznie zachować należy

Rozdział V

O świadkach, komu być nim[i] nie wolno

Rozdział VI

O zapisach w testamencie od prawa niedozwolonych

Rozdział VII

O mocy stanowienia i podstawienia dziedziców

Rozdział VIII

O różnicy majątku

Rozdział IX

O warunkach wszelkiego gatunku

Rozdział X

O potrzebie jasnego tłumaczenia się w swych myślach

Rozdział XI

O dobrodziejstwach prawa testamentom zaręczonych

Część druga

O czym człowiek cnotliwy ma pisać testament?

Treść rozdziałów drugiej części:

Rozdział I

Jakie uwagi mieć ma przed sobą rozsądny testator, nim testamenta zacznie pisać

Rozdział II

Wstęp, czyli pierwsza osnowa myśli w testamencie

Rozdział III

Wybór opiekuna

§ 1. W obcej osobie

§ 2. W żonie

§ 3. W synu

Rozdział IV

Wystawa majątku i onego szacunek

Rozdział V

O legitymie i przy tym różny sposób zabezpieczenia żony

§ 1. Względem legitymy

§ 2. Względem obcego dziedzica

§ 3. Żony względem męża

Rozdział VII

O legatach

§ 1. Legat dla żony

§ 2. Legat dla dzieci i pasierbów

§ 3. Legat dla krewnych

§ 4. Legat dla opiekuna

§ 5. Legat dla przyjaciela

§ 6. Legat dla sług

§ 7. Legat dla poddanych

§ 8. Legat dla funduszków ludzkości i na inną pobożność

Rozdział VIII

O wydatkach pogrzebowych

Rozdział IX

O błogosławieństwie dla dzieci

Rozdział X

O egzekutorach testamentu

Rozdział XI

Uwagi i przestroga ogólna

[...]

Formy testamentowe, które za dodatek
do dziełka pod tytułem
Przewodnik testatora służą

Regestr testamentów dla różnego stanu osób i w różnej myśli wynalazku z prawami zgodnej za formę podanych:

I. Testament dla męża zostawiającego żonę i dzieci częścią dorosłe, częścią małoletnie

II. Testament dla męża zostawiającego żonę i dzieci z podwójnego łoża

III. Testament dla ojca zostawiającego dzieci małoletnie bez matki

IV. Testament dla męża zostawiającego żonę bezdzietną

V. Testament dla żony zostawiającej męża i dzieci małoletnie

VI. Testament dla wdowy zostawiającej dzieci małoletnie

VII. Testament dla człowieka bezdzietnego, który zostawia krewnych prostaków i ubogich

VIII. Testament dla człowieka bezdzietnego, mającego krewnych bogatych i ubogich.

Opracowała Małgorzata Rygielska